

Павлова Т.О.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики, ОНУ імені І.І. Мечникова; доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет (за сумісництвом), м. Одеса

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави, оскільки вони характеризуються складністю, латентністю, поширеністю, різноманітними способами вчинення, змінюваністю охоронюваних суспільних відносин, які потребують охорони та захисту. За даними Державної судової адміністрації, у 2022 (2021) рр. вказана категорія кримінальних правопорушень зайняла 16-те місце у загальній структурі засуджених, а саме за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (статті 199–233 КК) засуджено 223 [461] особи, або 0,4 % [0,7 %].

Починаючи з 1992 р. в Україні розпочався процес активного реформування кримінального законодавства, який мав на меті приведення його положень у відповідність до нових економічних реалій. Головним інструментом досягнення вказаної мети був процес декриміналізації, у результаті якого поступово була скасована кримінальна відповідальність за діяння, що в умовах нових суспільних відносин або втратили свою небезпечність, або не вимагали заходів кримінально-правового впливу для протидії вказаним протиправним діянням. З прийняттям 05.04.2001 р. незалежною Україною власного Кримінального кодексу (далі – КК України) [1] кримінальне законодавство, з одного боку, було «очищено» від норм-анахронізмів, які не вписувалися в рамки нової економічної системи; з іншого, у ньому з'явилась низка заборон, якими передбачалась відповідальність за нові форми кримінально караних діянь, що було пов'язано з переходом економіки на ринкові рейки та іншими об'єктивним обставинами.

Вичерпний перелік складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності закріплено у Розділі VII Особливої частини КК України. Вказаний розділ слід визнати найбільш реформованим з часів прийняття чинного Кримінального кодексу України. При цьому, «Звичними для кримінально-правової політики у сфері охорони економічної діяльності в Україні були постійна зміна її векторів і суперечливість, внесення законодавчих змін без належного теоретичного обґрунтування, нерідко відсутність у нормативних новелах практичного сенсу» [2, с. 217, 259].

Під кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності розуміють «передбачені нормами розділу VII Особливої частини КК України

посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонополістичну діяльність, а також на порядок приватизації тощо» [3, с. 24].

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності охоплюються широким родовим об'єктом, їх можна виокремити з урахуванням видового об'єкту на види: кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної систем України (статті 199, 200, 201, 201-1, 210, 211, 212, 212-1, 204 КК України); кримінальні правопорушення у сфері благодійної діяльності (ст. 201-2 КК України); кримінальні правопорушення, вчинені на організованих, ринках та енергетичному ринку шляхом маніпулювання (статті 222-1, 222-2 КК України); кримінальні правопорушення у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 203-1, 206, 209, 209-1, 213, 227, 229, 231 і 232 КК України); кримінальні правопорушення у сфері банкрутства (статті 218-1, 219, 220-1 КК України); кримінальні правопорушення у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 223-1, 224, 232-1, 232-2 КК України); кримінальні правопорушення у сфері приватизації державного та комунального майна (стаття 233 КК України).

Безпосереднім об'єктом вказаних кримінальних правопорушень визнаються конкретні суспільні відносини у сфері здійснення господарської діяльності. Майже половина правопорушень у сфері господарської діяльності мають бланкетні диспозиції. Правильна кваліфікація цих правопорушень неможлива без звернення до інших законодавчих та нормативних актів, за допомогою яких розкриваються їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Більше половини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є предметними, тобто такими, що містять вказівку на наявність предмета кримінального правопорушення безпосередньо у диспозиції статті. У таких випадках, предмет набуває значення обов'язкової ознаки складів цих кримінальних правопорушень та підлягає обов'язковому встановленню та доведенню за кожним кримінальним провадженням. Відсутність предмета кримінального правопорушення в такому разі свідчить про відсутність складу.

З об'єктивної сторони переважна більшість кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності вчиняються шляхом дії (наприклад, виготовлення підроблених грошей, контрабанда, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, шахрайство з фінансовими ресурсами). Об'єктивна сторона окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності може виражатись шляхом бездіяльності (умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, приховування інформації про діяльність емітента тощо). Серед вказаних діянь є кримінальні правопорушення з формальним складом (зокрема, фіктивне підприємництво, порушення порядку здійснення

операцій з металобрухтом), матеріальним складом (доведення до банкрутства, ухилення від сплати податків і зборів, незаконне використання знака для товарів і послуг тощо), а також із формально-матеріальним складом (наприклад, незаконне використання інсайдерської інформації).

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності характеризується умисною формою вини, за виключенням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції» КК України, який може вчинюватись як умисно, так і з необережності. Для деяких складів обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони виступають мета (наприклад, мета збуту при виготовленні, зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні, ввезенні в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів – ст. 199 КК України тощо) або мотив (наприклад, корисливі або інші особисті мотиви при розголошенні комерційної або банківської таємниці – ст. 232 КК України тощо).

Суб'єкти кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності можна поділити на: спеціальні суб'єкти (наприклад, службова особа, підприємець, власник, засновник, учасник, уповноважена особа, не власник тощо); будь-яка особа, що підлягає кримінальній відповідальності, яка порушує або не виконує певні господарські обов'язки і вимоги поведінки у цій сфері. Ознаки суб'єктів даних злочинів встановлюються за допомогою законодавчих та нормативних актів, інструкцій, наказів, розпоряджень, типових та відомчих функціональних обов'язків, цивільно-правових правочинів тощо.

Таким чином, кардинальна зміна векторів розвитку економіки незалежної України, коли застаріла адміністративно-командна система почала трансформуватись у ринкову модель економіки, сприяла зміні кримінально-правових норм, які діяли в умовах старої економічної системи, що відобразилося на системі злочинів (згодом кримінальних правопорушень) у сфері господарської діяльності, які оновлюються і досі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. в ред. 11.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. № 2. С. 215–263.
3. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О.О. Дудоров. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.